

2 Tarımda Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesinde Paydaşların Katılımını Sağlamak

Türkiye’de Tarımda Çocuk İşçiliğinin Son Erdirilmesi Konusunda Çalışan Paydaşlar¹

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası her çocuğun “korunma ve bakımdan yararlanma” hakkı olduğunu ve devletin “her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri” almakla görevli olduğunu düzenler (md.41). Devlet, Anayasa’nın öngördüğü bu görevi yerine getirebilmek için, bu sorumluluğun kimleri kapsadığını ve nasıl yerine getirileceğini yasalarla düzenlemektedir. Bu kapsamda tarımda çocuk işçiliğinin sona erdirilmesinde rolü olan birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Tüm bu kuruluşlar ile rol ve sorumlulukları aşağıdaki grafikte görülebilmektedir. Bu kurumların mevsimlik gezici tarımsal üretimde çocuk işçiliğinin önlenmesi ile doğrudan ilişkili olanlarının görevleri ve bu mücadeledeki olası katkıları ise aşağıda daha detaylı olarak açıklanmıştır.

Türkiye’de tarımsal üretimde çocuk işçiliği ile mücadele modeli haritası²

¹ Bu bölüm şu kaynaktan yararlanılarak hazırlanmıştır:

Kalkınma Atölyesi (2018). *Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Kurumsal Boşluk Analizi ve Öneriler*. <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/KURUMSAL-BOŞLUK-ANALIZI-VE-%C3%96NERILER-Tar%C4%B1msal-Üretimde-Cocuk-%C4%B0sciliginin-Onlenmesine-Yonelik.pdf>

² Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Modeli: Aktörler - Hizmetler: Roller ve Sorumluluklar Haritası

https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Diger/cocuk_isciligiyle_mucadele_modeli_Aktorler_Hizmetler.pdf

Kamu Kurumları³

Türkiye’de tarım ve tarımda çalışanlar konusunda sorumluluğu bulunan birçok kamu kurumu bulunmaktadır. Bu sorumluluklar aşağıdaki genel başlıklar altında toplanabilir:

- *Mevzuat oluşturmak*: Mevsimlik gezici tarım işlerinde çocukların çalıştırılmasına ilişkin hem sonuçla hem de nedenle mücadele için gerekli mevzuatın çıkartılması.
- *Teşkilatı oluşturmak*: Mevzuatın uygulanması için merkezi ve yerel düzeyde teşkilatlanmayı sağlamak.
- *Hizmetleri yürütmek ve yaygınlaştırmak*: Mevsimlik gezici tarımda çocuk istihdamının önlenmesi için yürütülmesi planlanan hizmetlere ilişkin personel, kaynak ayırmak, program oluşturmak.
- *Desteklemek*: Bu alanda sorumluluğu olan kamu kurumu dışındaki kişi ve kuruluşları sorumluluklarını yerine getirmeleri için desteklemek.
- *İzlemek*: Yasaların uygulanmasını, etkisini ve çocuk işçiliğinin durumunu düzenli ve sistemli izlemek.
- *Denetlemek*: Öngörülen hizmetleri ve etkililiğini zamanında ve yerinde denetlemek.

Bu çerçevede, konu ile doğrudan ilgili başlıca kamu kurumlarının tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi ile ilgili görev ve sorumlulukları arasında aşağıdakiler yer almaktadır:

Tarım ve Orman Bakanlığı

- Tarım sektörü ile ilgili politikaları planlamak, kırsal kalkınma programları oluşturmak ve ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparak uygulamak.
- Kırsal kesimde gelir ve istihdamı arttırmak, insan gücü kaynaklarını geliştirmek ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yürütmek.
- Üreticilerin bilgi düzeyini yükseltmek ve üretici örgütlerini desteklemek.
- Sözleşmeli üretimi geliştirmek ve yaygınlaştırmak.
- Tarımsal işletme kayıt sisteminde hazırlanacak ek bir modül ile mevsimlik olanlar dahil tarım işçileri ve aileleriyle ilgili düzenli ve ayrıntılı veri toplamak.
- Kırsal kesimde yaşayan ve çalışanlara yönelik olarak yürütülecek çocuk işçiliğini önlemeye yönelik duyarlılık artırma çalışmalarına sorumlu kuruluşlarla iş birliği halinde destek vermek.
- MEB tarafından kırsal kesimde yaşayan çocukların tamamının eğitime kazandırılmasına yönelik olarak yürütülen çalışmalara destek sağlamak.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

- Çocuk işçiliğini önlemek amacıyla çalışma yapan tüm kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak.
- Çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik ülke politikalarını ve bu politikaların uygulanması için izlenecek strateji ve yöntemleri belirlemek.
- İŞKUR aracılığı ile çocuk işçiliğinin yoğun olduğu illerde Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri kurmak.

³ Bu bölümdeki kurumların rol ve sorumlulukları için kaynak belgeler: 1 no’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Tarım Kanunu, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı ve Eylem Planı (2017-2023), Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Eylem Planı (2010), Mevsimlik Tarım İşçileri ile İlgili 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, Milli Eğitim Bakanlığı’nın Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitimi Erişimi konulu 2016/5 sayılı genelgesi.

- Çocuk işçiliğinin (15 yaş altı) ve çocuk emeğinin istismarının önlenmesi, çocuk işçilerin okula yönlendirilmesi ile ilgili ailelere yönelik bilinçlendirme faaliyeti gerçekleştirmek.
- Mevsimlik gezici tarım işçisi ve ailelerine temel sağlık bilgisi ile iş sağlığı ve güvenliği eğitimi vermek.
- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin toplumsal kaynaşmalarının artırılması ve sosyal dışlanmanın engellenmesine yönelik yöre halkının ve kamu görevlilerinin duyarlılıklarını arttırmak.
- İşçilerin çalışma ve sosyal güvenlikleri açısından mevcut durumlarını iyileştirici çalışmalar yapmak.
- İş Teftiş Kurulları aracılığı ile çalışma hayatıyla ilgili mevzuat çerçevesinde programlı veya program dışı teftiş, inceleme, soruşturma yapmak, gerekli önlemleri almak veya aldirmek.
- Mevsimlik Tarım İşçiliği İzleme ve Değerlendirme Kurulu aracılığı ile mevsimlik tarım işçileri ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yürütülmesi gereken faaliyetleri izlemek, uygulama sırasında doğabilecek sorunlara çözüm üretmek.
- Çocuk işçiliği konusunda yapılan çalışmalar ve elde edilen bulgular ile mevsimlik gezici tarım işçileri ve aile üyelerine yönelik yapılan iyileştirme çalışmaları hakkında kamuoyunu bilgilendirmek.
- Ülkedeki çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçlarını ve istatistiki bilgileri derlemek ve değerlendirmek.

Milli Eğitim Bakanlığı

- Çocukların eğitim fırsat ve imkanlarından eşit derecede yararlanabilmesini teminat altına alan politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve koordine etmek.
- Göç alan ve göç veren illerde öğrenim çağındaki çocukları tespit etmek, göç edecek aileleri gidecekleri illere bildirmek, aileleri ve mevsimlik tarım işçisi çalıştıranları ziyaret ederek bilgilendirme çalışmaları yapmak, geçici nakil ile çocukların bulundukları yerde okula devamlarını sağlamak.
- Çalışan çocuklara yönelik telafi programları uygulamak.
- Çalışan çocukları şartlı eğitim yardımıyla yararlandırmak.
- Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının okula devamını sağlamak üzere taşınabilir eğitim sistemini ve mobil/prefabrik okulları yaygınlaştırmak ve alternatif uygulamalar geliştirmek.
- Özel eğitim ihtiyacı bulunan çocuklara rehberlik araştırma merkezleri aracılığı ile eğitim imkanı sunmak.
- Çalışma riski altındaki çocukların mesleki eğitime erişim imkânlarını güçlendirmek ve çalışan çocukların mesleki eğitime yönlendirilmesi doğrultusunda çalışmalar yapmak.

Sağlık Bakanlığı

- Çalışan çocukların periyodik sağlık kontrollerinin ve gerektiğinde tedavilerinin yapılmasını sağlamak.
- Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan çocukların ve çalışma riski altında olan çocukların yaşadığı/çalıştığı yerlerde, yerinde koruyucu sağlık hizmetlerinin toplum sağlığı

merkezi ve bağılı birimleri tarafından verilmesini, aile hekimine kaydı olmayan çocukların hekimliklere kayıtlarını sağlamak.

- Sağlık kurum ve kuruluşlarınca çocuk hastaların, çalışma ortamının çocukların sağlığı üzerindeki etkilerinin araştırılmasına ve bu husustaki verilerin toplanmasına imkan verecek şekilde muayenesi için çalışmalar yapmak.
- Tarım işçisi ailelerin şartlı nakit transferi yardımları ve diğer sağlık yardımlarından yararlanmalarını sağlamak.
- Mevsimlik tarım işçilerine yönelik temel sağlık ve farkındalık eğitimleri düzenlemek.
- Çalışan çocukların sağlık bakımından maruz kaldıkları riskler hususunda toplumsal duyarlılık artırıcı faaliyetler yürütmek.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

- Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- Fiziksel, psikolojik risklerden etkilenmiş çocukları Sosyal Hizmet Merkezleri aracılığıyla desteklemek.
- Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin sosyal hizmetler kapsamında bilgilendirilmesini ve kadın, çocuk, engelli ve yaşlılar için sunulan hizmetlerden yararlanmasını sağlamak.
- Okul çağına gelmemiş çocuklar için geçici yerleşim alanlarında eğitim ve bakım hizmetleri sunmak.
- En çok göç alan illerde toplumsal gelişime destek bakımından toplumsal, aile içi ve bireysel eğitim ve danışmanlık hizmetleri vermek.
- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin toplumsal kaynaşmalarının artırılması ve sosyal dışlanmanın engellenmesine yönelik yöre halkının ve kamu görevlilerinin duyarlılıklarını artırmaya yönelik çalışmalar yapmak.

Hükümet Dışı Kuruluşlar

Üretici Birlikleri

Tarımsal Üretici Birlikleri, 5200 sayılı “Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu” ile düzenlenmektedir. Tarımsal üretici birliklerine üyelik, gönüllülük esasına dayanmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre Türkiye’de halen değişik ürün bazında kurulmuş 890 adet faal üretici birliği bulunmaktadır.⁴

Tarım sektörünün özelliği, büyüklüğü ve sorunları bu sektörde üreticilerin ve çalışanların örgütlenmesini zorunlu kılmaktadır. Tarımsal üretici birlikleri de kooperatifler gibi, tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi konusundaki stratejilerin hayata geçirilmesi için üyelerine hem teknik hem de ekonomik destek sunma, maliyetlerin paylaşılma suretiyle düşürülmesini sağlamak gibi önemli bir rol üstlenebilecek kuruluşlardır.

⁴ <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/%C3%9Cretici%20Birlikleri%20G%C3%BCncel%20Liste.xls>

Kooperatifler

Türkiye’de tarım konusunda faaliyet gösteren kooperatifler ile ilgili üç yasa bulunmaktadır: 1163 sayılı Kooperatifçilik Kanunu, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ve 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun. Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre bu yasalara bağlı yaklaşık 12 bin birim kooperatif ve bu kooperatiflerin yaklaşık 3,6 milyon ortağı bulunmaktadır.⁵

Tarımsal amaçlı kooperatiflerin, tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi hedefine yönelik çalışmalarda rol ve sorumluluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Kooperatifler, hem bilgi ve ekonomik kaynak yaratarak hem de üyeleri arasında adil üretim koşullarının sağlanması için gerekli maliyetlerin paylaşılmasını sağlayarak çocuk işçiliğinin önlenmesini destekleyebilir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), 81 il 160 ilçeye yayılmış 365 oda ve borsanın (Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odası ve Ticaret Borsası) üst kuruluşudur.⁶

TOBB, asgari ücretin belirlenmesi ve adil üretim koşullarının maliyetinin karşılanması konusunda önemli bir role sahiptir. Birliğin, tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi hedefine yönelik etkili stratejiler belirlenmesi ve maliyetlerin adil biçimde karşılanmasını sağlama konusunda sorumluluğu bulunmaktadır.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB)

6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu ile mevcut yapısı düzenlenen TZOB, kamu kuruluşu niteliğinde bir meslek kuruluşudur. Ziraat odalarının meslek kuruluşu olarak üyelerini desteklemek kadar, üyelerinin faaliyet alanlarına ilişkin kamu politikalarında söz sahibi olma görevi de bulunmaktadır. Kanun (md.24) ile TZOB’ye verilen “tarımsal politikaların genel menfaatlere uygun olarak yürütülmesi amacıyla gerekli çalışmalarda bulunmak, tarımla ilgili görüşlerini hükümete ve kamuoyuna duyurmak, çiftçilerin hak ve menfaatlerini koruma” görevi, tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda üzerine düşen rolü de belirlemektedir.

Birliğin bu sorumlulukları kapsamında yürüteceği raporlama, çiftçilerin ekonomik ve sosyal yönden desteklenmesine yönelik faaliyetleri ve üyelerinin çocuk işçiliğinin sakıncaları konusunda bilgilendirmesi yoluyla yaratacağı farkındalık, çocuk işçiliğinin önlenmesi hedefine katkı sunacaktır.

Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO)

Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO), 1954 yılından bu yana Türk Mühendisler ve Mimar Odaları Birliği’ne bağlı olarak 28 şube ve 52 il temsilciliği ile faaliyet gösteren kamu kurumu niteliğindeki bir meslek kuruluşudur.⁷ ZMO’nun görevi, mesleki çalışmalar ve ilgi alanına yönelik çalışmalar yapma yanında, insan hak ve özgürlüklerine saygı, hukukun üstünlüğü ve demokrasinin kuralları içerisinde kalarak toplumun demokratikleşmesi, ekonomik ve toplumsal yapının ulusal

⁵<https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Tar%C4%B1msal%20%C3%96rg%C3%BCtlenme%20Tablolar%C4%B1/Tar%C4%B1msal%20%C3%96rg%C3%BCtlenme%20Tablosu%2029.02.2020.xls>

⁶https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Kurulus_Gorev_Organ.php

⁷<https://www.zmo.org.tr/odamiz/tanitim.php>

yararlar göz önüne alınarak oluşturulması için sorumluluk üstlenilmesi olarak tanımlanmaktadır.

ZMO, tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik stratejilerin hayata geçirilmesi ve özellikle üretimde çocuk sağlığını tehdit eden riskler konusunda hem üyelerine ve çiftçilere teknik destek sağlama hem de kamuoyunda farkındalık oluşturma noktasında rol ve sorumluluk üstlenebilir.

İşçi ve İşveren Sendikaları

1952 yılında Türkiye'nin ilk büyük işçi konfederasyonu olarak kurulmuş olan ve 34 üye sendikası bulunan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) bünyesinde çocuk işçiliği ile mücadele amacıyla oluşturulmuş Çalışan Çocuklar Bürosu⁸ bulunmaktadır. Ayrıca Türk-İş'e bağlı Tarım-İş Sendikası, tarım işçilerinin daha iyi çalışma ve yaşama koşullarına kavuşması için mücadele vermek amacıyla faaliyet göstermektedir.

Türkiye'deki ikinci büyük işçi konfederasyonu olan Hak-İş'e bağlı 21 üye sendika bulunmaktadır. Hak-İş'e bağlı doğrudan tarımla ilgili bir sendika bulunmamakla birlikte, gıda sanayi işçilerinin hak ve menfaatlerini korumak üzere kurulmuş Öz Gıda-İş Sendikası bulunmaktadır. Benzer şekilde, Türkiye'deki bir diğer işçi sendikaları konfederasyonu olan ve 22 üye sendikası bulunan Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (DİSK) bağlı Gıda-İş Sendikası bulunmaktadır.

Türkiye'de işverenleri temsil yetkisi olan tek üst kuruluş ise 1962 yılında kurulmuş olan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'dur (TİSK). TİSK'e bağlı 21 üye işveren sendikası bulunmaktadır. TİSK 1999 yılında İstanbul'da örnek bir Çalışan Çocuklar Bürosu kurmuştur.

Sendikalar çalışma ve yaşama koşullarına ilişkin asgari standartların oluşturulması, kamu ve özel sektör için izleme göstergelerinin belirlenmesi ya da belirlenen göstergelerin yerindeliğinin sorgulanması, çalışanların hakları konusunda bilgilendirilmesi ve örgütlenmesi için bu iş koluna uygun modellerin oluşturulması gibi önemli sorumluluklara sahiptir. Bu sorumlulukları kapsamında Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve TİSK tarafından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ILO iş birliğinde çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik 1992 yılından bu yana çeşitli projeler yürütülmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye'de 2021 yılı itibarıyla 120 binin üzerinde dernek olduğu bildirilmektedir.⁹ Bu derneklerin 830'u (%0,68) gıda, tarım ve hayvancılık, 6.150'si (%5,04) eğitim-araştırma, 5.701'i (%4,68) insani yardım, 1.505'i (%1,23) hak ve savunuculuk, 315'i (%0,26) yaşlı ve çocuklar alanlarında faaliyet göstermektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının en önemli rolü, toplumsal farkındalığın artırılması ve toplumsal tepkinin örgütlenmesini sağlamaktır. Mevcut durum ve yapılması gerekenler konusunda toplumu bilgilendirmek ve bu alanda çalışmak isteyenlerin örgütlenmesini temin etmek sivil toplum kuruluşlarının en önemli sorumluluklarıdır.

⁸ Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı ve Eylem Planı (2017-2023)

⁹ <https://www.siviltoplum.gov.tr/yillara-gore-faal-dernek-sayilari>

Türkiye’de çocuk işçiliği ile mücadele alanında özel çalışmaları bulunan dernek ve vakıflar arasında Fişek Enstitüsü Vakfı, Genç Hayat Vakfı, Hayata Destek Derneği ve Pikolo Derneği sayılabilir.

Tüketici dernekleri ayrıca, tarımda adil çalışma koşullarının sağlanması ve çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda tüketicinin bilgisini arttıracak, halihazır çalışma koşulları konusunda tüketicinin farkındalığını arttıracak çalışmalar yaparak bu alanda bir talep ve baskı yaratılmasını sağlayabilirler.

Akademik Kurumlar

Üniversiteler, fakülteler ve diğer akademik birimleri ile uygulama örnekleri ve araştırmalar aracılığıyla çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmaları destekleme olanağına sahiptir.

UNFPA tarafından sağlanan fon ile Harran Üniversitesi tarafından 2011-2015 yılları arasında uygulanan “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlığını Geliştirme Programı” bir uygulama örneği olarak görülebilir. Doğrudan tarım konusunda çalışmak üzere kurulmamışsa da bu alanda araştırmalar yapmış olan İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Birimi¹⁰ ve bu birime bağlı olarak kurulmuş Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA)¹¹ da akademik kuruluşların araştırmalar ve iş birliklerini güçlendirme aracılığı ile alanı destekleme rolü için gösterilebilecek bir örnektir.

Türkiye’de çalışan çocukların durumlarını tespit etmeye yönelik birçok araştırma bulunmaktadır. Ancak bunların içinde çok azı çocuk işçiliğinin kaynaklandığı sistemi ve bunun nedenlerini analiz etmeye yöneliktir. Türkiye’de sistematik olarak bu konu üzerinde çalışan bir akademik merkez de bulunmamaktadır.

Üniversitelerin bu alanda üstlenebileceği en önemli sorumluluk; araştırmalar, bilimsel toplantı ve yayınlar ile bu alanda bilgi ve tecrübe birikimini arttırmaktır.

Üretim-Tüketim Zincirinde Rol Alan Aktörler

Tarım İş Aracıları

Tarım iş aracıları, tarımsal işgücüne ihtiyaç duyan tarla/bahçe sahipleriyle işçi arasındaki ilişkiyi kuran kişilerdir. Tarım iş aracıları için uygulamada ‘dayıbaşı’ veya ‘elci’ gibi farklı ifadeler kullanılmaktadır.

Tarımda İş Aracıları Yönetmeliği (md.5) uyarınca, tarım aracısı olabilmek için, Türkiye İş Kurumu’ndan “tarımda iş aracısı belgesi” almak zorunludur. Ancak, Türkiye’de tarım aracılarının önemli bir bölümü kayıtsızdır ve toplam kaç kişinin tarım aracılığı yaptığı bilinmemektedir.

Tarımda iş aracıları, işçilerin iş aramadan düzenli olarak iş bulmalarını; işverenin de tam ihtiyacı olan zamanda ve teker teker hem işe alım hem de çalışma süresinde çıkacak ihtiyaçlar veya sorunlar ile uğraşmadan işçi bulmasını sağlamaktadır.

¹⁰ <https://goc.bilgi.edu.tr/tr/>

¹¹ <https://goc.bilgi.edu.tr/tr/aktiviteler/1/miga/>

Yönetmeliğin 11. maddesi uyarınca, işçi ile işveren arasındaki ilişkiyi kurma, sözleşme yapılmasını sağlama ve işçinin ücretini alması, ulaşım, barınma gibi ihtiyaçların karşılanması konularındaki sorumlulukları nedeniyle, tarım iş aracıları çocukların tarım işlerinde istihdam edilmesinin önlenmesinde önemli bir rol ve sorumluluğa sahiptir.

Tarımsal İşletme Sahipleri

Borçlar Kanunu'na göre, tarım işçisi istihdam eden çiftçilerin sorumlulukları arasında asgari ücretten az olmamak üzere ücret ödeme, ücretin işçinin eline geçmesini güvence altına alma, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi alma, işçinin kişiliğini koruma ve saygı gösterme, işçilerin psikolojik ve cinsel tacize uğramamaları için gerekli önlemleri alma gibi sorumluluklar yer almaktadır. Bu yükümlülükler aynı zamanda çocuk işçiliği ile mücadelede tarım işletme sahiplerine düşen yükümlülükler olarak da anlaşılabilir. Bunlara bir de yasaya uygun yaş ve koşullarda çalışan istihdam etme yükümlülüğünü eklemek gerekir.

Ürün Aracıları ve Tüccarları

Ürün aracıları ve tüccarları, tarım ürününün, üreticiden tüketici veya bu ürünü işleyecek tesise, fabrikaya ulaşması sürecinde görev alırlar. Fındıkta 'manav', pamukta ve narenciyede 'simsar' olarak anılan aracılar/tüccarlar, piyasadan ürünü toplayıp, talep olan yere satma işlevini üstlenmektedir.

Aracı ile çiftçi arasındaki ilişki genellikle yazılı bir sözleşmeye dayanmamaktadır. Organik tarım gibi sertifikalandırılan bazı uygulamalarda sözleşme yapıldığına ilişkin örnekler bulunsa da, yaygın uygulamada yazılı sözleşme bulunmamaktadır. Aracı ile çiftçi arasındaki ilişkinin koşulları da bölgeye, ürüne veya çiftçiye göre değişiklik göstermektedir.

Aracı veya tüccarlar, tarla ve bahçeyi, dolayısıyla üretim koşullarını en yakından gören, bu üretim sürecinden kazanç elde eden kişiler olarak, üreticiler kadar koşullardan sorumlu tutulabilecek kişilerdir. Aracılar, tedarik zincirinde oynadıkları önemli role ve elde ettikleri kazanç dolayısıyla ürün maliyetine etkilerine rağmen, sistemin yasal olarak görünmeyen, rol ve sorumlulukları tarif edilmemiş aktörleri oldukları için, tarım işçiliği ve çocuk çalıştırılması konusunda üstlendikleri bir sorumluluk da tarif edilmiş değildir.

Tarımsal Ürün İşleyen Sanayiciler ve Markalar

Tarımsal ürünün önemli bir kısmı sanayide hammadde veya yarı mamul ürün olarak kullanılmaktadır. Tarıma dayalı, gıda, içki, tütün, tekstil ve deri sanayi başta olmak üzere birden çok sanayi kolu bulunmaktadır. Her bir işkolunun tarım ile arasındaki entegrasyonu sağlama biçimi de birbirinden farklıdır.

Tarım sanayinin gelişimi, sanayi ile tarım arasındaki entegrasyonun güçlenmesini gerektirmekte, bununla birlikte de sanayi işletmelerinin üretim ve tedarik zincirinden sorumlu tutulmasını gündeme getirmektedir. Sanayi ve tarım entegrasyonu arttıkça, sanayinin üretim zincirindeki sorumluluğu da artmakta; tarımsal ürün işleyen sanayiciler ve markalar tedarik zincirinde adil çalışma koşullarının uygulanması ve çocuk emeği sömürsünün önlenmesi konusunda asli sorumlulardan biri olarak görülmektedir.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı ve Eylem Planı

Türkiye’de 2001 yılında yürürlüğe giren ILO 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi gereğince, çocuk işçiliği konusunda çalışma yapan kişi, kurum ve kuruluşların faaliyetlerine kılavuzluk yapmak üzere 2005 yılında “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Ulusal Politika ve Program Çerçevesi” hazırlanmış ve 2005-2015 yılları arasında uygulanmıştır. Bu program daha sonrasında güncellenmiş, 2017 yılında Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı ve Eylem Planı (2017-2023) yayınlanmıştır.¹²

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023); (a) sokakta, (b) küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde ve (c) tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan çocukları öncelikli hedef grupları olarak belirlemiştir.

Program çerçevesinde, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik yedi temel müdahale alanı ve bu alanlara dair stratejiler belirlenmiştir.

---

¹² Detaylı bilgi için:
Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023)
https://www.csgeb.gov.tr/medias/11752/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf

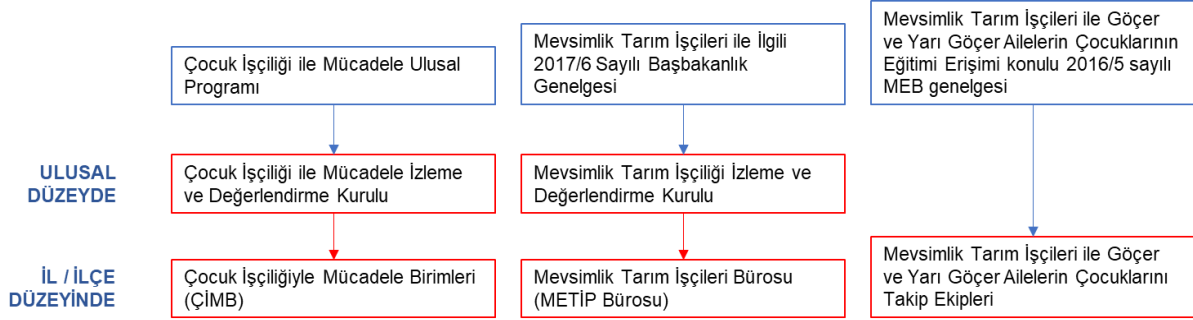
Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı kapsamında belirlenen müdahale alanları ve stratejiler

Müdahale Alanları	Stratejiler
1. Hukuki düzenlemeler ve mevzuatın uygulanması ve güncellenmesine yönelik önlemler	1.1. Çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin mevzuatın gözden geçirilerek gerekli görülmesi halinde düzenlemelerin yapılması 1.2. Çocuk işçiliğini önlemeye ilişkin mevzuatın uygulanması ve uygulamanın denetlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması
2. Mevcut kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve yeni kurumsal yapıların oluşturulmasına yönelik önlemler	2.1. Ulusal ve bölgesel düzeyde çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik yeni mekanizmalar oluşturulması ile mevcut mekanizma ve kurumların verimlilik ve etkinliklerinin artırılması 2.2. Çocuk işçiliği izleme ve değerlendirme mekanizmasının oluşturulması 2.3. Çocuk işçiliğiyle mücadelede iyi uygulama örneklerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması 2.4. Çocuk işçiliği ile ilgili ulusal veri tabanının zenginleştirilmesi
3. Farkındalık artırıcı önlemler	3.1. Çocuk işçiliği ile mücadele konusunda en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine öncelik verilerek farkındalık çalışmalarının artırılması 3.2. Ulusal ve bölgesel medya kuruluşlarının programlarında çocuk işçiliğine yer vermesini sağlayacak çalışmalar yürütülmesi 3.3. Çocuk hakları konusundaki farkındalığın artırılması
4. Sosyal tarafların ve toplumun katılımının sağlanmasına yönelik önlemler	4.1. Çocuk işçiliğini önleme hedefinin kalkınma planları, uzun vadeli ulusal planlama stratejileri gibi planlama belgelerine entegre edilmesi 4.2. Başarılı pilot uygulamaların, özellikle ulusal ve uluslararası kurumların ve sosyal tarafların katılımının daha geniş düzeyde sağlanması ve güçlendirilmesine ağırlık verilerek yaygınlaştırılması 4.3. Çocuk işçiliğiyle mücadelede faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları ile sosyal taraflar ve sivil toplum kuruluşlarının diyalogunun artırılması
5. Eğitim ve iyileştirmeye yönelik önlemler	5.1. Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik politikalarla eğitim politikaları arasında uyumu sağlamak amacıyla çocuk işçiliğiyle ilgili konuların eğitim politikalarına ve programlarına entegre edilmesi 5.2. Çalışan çocukların mesleki eğitime yönlendirilmesinin sağlanması 5.3. Özellikle yoksulluğun azaltılması ve eğitim alanlarında olmak üzere, iyileştirmeye yönelik faaliyetlerin koordineli hale getirilmesi
6. Yoksulluğu giderici önlemler	6.1. Çocuk işçilerin ailelerinin temel hizmetlere erişimi ile gelir ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik önlemler alınması 6.2. Tek ebeveynli aileler başta olmak üzere tüm özel politika gerektiren gruplara (çalışan çocuklar, kent yoksulları, kadınlar, göçerler, engelliler, göçmen çocukları vb.) ve çocuğu çalışmak zorunda olan veya çalışma riski bulunan ailelere gelir yaratıcı, yoksulluğu azaltıcı etkinliklerde ve finansman kaynaklarına ulaşmada öncelik tanınması
7. Sosyal koruma ve sosyal güvenlik ağının genişletilmesine yönelik önlemler	7.1. Sosyal hizmet ve sosyal yardımların ihtiyaç içinde olanlara etkin ve sürekli olarak ulaştırılması 7.2. Çocukların kaliteli sağlık hizmetlerine ulaşmalarının sağlanması

Türkiye’de Çocuk İşçiliği ile Mücadeleye Yönelik Ulusal ve Yerel Mekanizmalar

Türkiye’de çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik üç farklı mevzuat/program ile kurulmuş ulusal düzeyde iki, yerel düzeyde ise üç farklı mekanizma bulunmaktadır.

Türkiye’de çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik ulusal ve yerel mekanizmalar

Çocuk İşçiliği ile Mücadele İzleme ve Değerlendirme Kurulu

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı uyarınca kurulan Çocuk İşçiliği ile Mücadele İzleme ve Değerlendirme Kurulu, ulusal programın uygulamasını izlemekten sorumludur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü başkanlığında Haziran ve Aralık aylarında ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin katılımıyla toplanır. Kurulun aynı zamanda sekreteryasını yürüten Çalışma Genel Müdürlüğü, toplantılar öncesinde Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Eylem Planı üzerinden ilgili kurumlardan bilgi alarak bir güncel durum dokümanı hazırlar ve katılımcılar ile paylaşır. Eylem planının mevcut yıla ilişkin izleme ve değerlendirmesinin tamamlanmasının ardından sonraki yıla ilişkin planlama yapılır ve tüm sorumlu kurumlar ile paylaşılır.

Mevsimlik Tarım İşçiliği İzleme ve Değerlendirme Kurulu

Mevsimlik Tarım İşçileri ile İlgili 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi uyarınca kurulan Mevsimlik Tarım İşçiliği İzleme ve Değerlendirme Kurulu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı başkanlığında, ilgili kamu kurumlarının (Aile ve Sosyal Hizmetler, Tarım ve Orman, İçişleri, Hazine ve Maliye, Milli Eğitim, Sağlık, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlıkları) temsilcilerinden oluşur. Kurul, mevsimlik tarım işçileri ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yürütülmesi gereken faaliyetlerin izlenmesi ve uygulama sırasında doğabilecek sorunlara çözüm üretilmesinden sorumludur.

Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Birimleri (ÇİMB)

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı ve 13 Aralık 2018 tarihinde açıklanan Cumhurbaşkanlığı İkinci 100 Günlük İcraat Programı uyarınca, çocuk işçiliği ile mücadele alanındaki faaliyetleri daha etkin hale getirmek ve merkezi düzeyde üretilen politikaların yerel düzeydeki uygulanabilirliğini ve izlenebilirliğini artırmak amacıyla 81 ilde Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Birimleri (ÇİMB) kurulmuştur. ÇİMB’lerin Çalışma ve İş Kurumu il müdürlükleri koordinatörlüğünde, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) il müdürlükleri temsilcilerinden oluşması öngörülmüştür.

ÇİMB'in görevleri arasında tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla çocuk işçiliğinin tespiti ve izlenmesi, çalışan çocukların işgücünden çekilmesi, çalışan/çalışma riski altında bulunan çocuklar ve ailelerinin ihtiyaç duydukları kamu hizmetlerine erişimlerinin sağlanması, konuya ilişkin toplumsal bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi için faaliyetler düzenlenmesi ile bu konuda ilgili tüm kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonun sağlanması yer almaktadır.

Mevsimlik Tarım İşçileri Bürosu (METİP Bürosu)

Mevsimlik Tarım İşçileri ile ilgili 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, il düzeyinde vali yardımcısı başkanlığında, sekreteryasını Çalışma ve İş Kurumu il müdürlüklerinin yapacağı ve il emniyet, tarım ve orman, aile ve sosyal hizmetler, SGK müdürlükleri ile il jandarma komutanlığı ve belediye temsilcilerinden oluşan Mevsimlik Tarım İşçileri Büroları (METİP Büroları) kurulmasını öngörmektedir.

METİP Büroları tarafından yıllık olarak yürütülecek ihtiyaç analizleri sonuçları ışığında, performans hedeflerini de içerecek şekilde "Mevsimlik Tarım İşçileri Eylem Planları" hazırlanması ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na sunulması beklenmektedir. Eylem planlarının öncelikli alanı ise mevsimlik tarım işçileri için nitelikli geçici yerleşim alanları oluşturulması olarak belirlenmiştir. Ayrıca, il eylem planlarının uygulamasına yönelik olarak üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının projelerine destek sağlanabileceği de belirtilmiştir.

Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarını Takip Ekipleri

İl düzeyinde kurulması öngörülen bir diğer mekanizma, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitimi Erişimi konulu 2016/5 sayılı genelgesi ile göç alan ve göç veren il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinden üç öğretmenden oluşan "İl/İlçe Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarını Takip Ekipleri"dir.

Takip ekiplerinin görevleri arasında, öğrenim çağındaki çocukların tespit edilmesi, göç edecek ailelerin gidecekleri illere bildirilmesi, ailelerin ve mevsimlik tarım işçisi çalıştıranların ziyaret edilerek bilgilendirme çalışmalarının yapılması ve geçici nakil ile çocukların bulundukları yerde okula devamlarının sağlanması yer almaktadır.